

ks. dr hab. Dariusz Stępkowski, prof. UKSW
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Warszawa, dn. 10 sierpnia 2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Beaty Tomaszek pt. „Realizacja założeń demokratycznych w polskiej szkole autorskiej (na przykładzie szkół podstawowych demokratycznych)”

Formalna podstawa wykonania recenzji

Recenzja została przygotowana w związku z powierzeniem niżej podpisanemu przez Radę Naukową Instytutu Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (uchwała z dnia 14.06.2022 r.) funkcji recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Beaty Tomaszek pt. „Realizacja założeń demokratycznych w polskiej szkole autorskiej (na przykładzie szkół podstawowych demokratycznych)”, której promotorem jest Pani dr hab. Alicji Żywczok, prof. UŚ, a promotorem pomocniczym Pani dr Bogumiła Bobik.

Ocena wyboru tematu rozprawy doktorskiej

Pani mgr Beata Tomaszek podjęła w swojej rozprawie doktorskiej problem należący do obszaru praktyki edukacyjnej (pedagogii), a w niej realizacji założeń edukacji demokratycznej w alternatywnych wobec szkolnictwa publicznego szkołach autorskich. Szkoły takie zaczęły powstawać w Polsce po upadku ustroju socjalistycznego w 1989 roku jako instytucje edukacyjne o charakterze nowatorskim i zarazem kontestacyjnym. Penetracje naukowe Autorki dotyczą wybranego zakresu szkolnictwa alternatywnego, a mianowicie szkół podstawowych demokratycznych, które kierują się w swojej działalności nie tylko opracowanym przez Aleksandra Sutherlanda Neilla modelem edukacji antyautorytarnej, który znalazł swoje urzeczywistnienie w założonej przez niego szkole „Summerhill”, lecz również ideą edukacji demokratycznej rozumianej jako przygotowanie do życia w ustroju i społeczeństwie demokratycznym, której korzenie sięgają starogreckiej pajdei.

Dokonany przez Panią B. Tomaszek wybór problematyki uważam za trafny i godny dociekań badawczych. Podjęty problem jest nie tylko aktualny, lecz również doniosły z edukacyjnego i społecznego punktu widzenia. W powszechnym bowiem odczuciu szkolnictwo publiczne znajduje się w kryzysie, którego nie były w stanie przezwyciężyć przeprowadzone do

tej pory reformy edukacyjne ani podejmowane oddolnie przez pojedynczych nauczycieli innowacje. W szkolnictwie tym ciągle dominuje formuła nauczania i uczenia się, którą wypracowano w „naukowej” pedagogice socjalistycznej jako narzędzie służące do urabiania konformistycznych postaw obywatelskich. W warunkach ustroju demokratycznego formuła ta nie sprawdza się i wymaga zastąpienia przez nowy model.

W powyższym kontekście nabiera ogromnego znaczenia nakierowanie uwagi przez Autorkę na szkoły demokratyczne i proponowany w nich sposób praktykowania edukacji jako samorozwoju dziecka, który co prawda znacznie różni się od ogólnie znanych z publicznego systemu oświatowego, niemniej jednak powinien skłaniać do refleksji nad aktualnie panującą w nim praktyką. Zgadzam się z Doktorantką, która w zakończeniu swojej rozprawy pisze, że „można [...] czerpać z ich [tj. szkół demokratycznych – dop. D.S.] doświadczeń, szczególnie w kwestii relacji między wszystkimi członkami społeczności [szkolnej – dop. D.S.]” (s. 317), i jednocześnie podzielam jej zdanie, że „nie da się przenieść założeń szkół demokratycznych na grunt szkół ogólnodostępnych” (s. 316–317). W rzeczy samej założenia szkół demokratycznych są nieprzekładalne na uwarunkowania szkolnictwa powszechnego, niemniej jednak relacja między uczącym się a nauczającym jako podstawa (samo)kształcenia i związana z nią wolność uczącego się stanowią wyzwanie dla współczesnej oświaty systemowej.

Możliwość zapoznania się z doświadczeniami uczniów, rodziców i nauczycieli szkół demokratycznych w zakresie praktykowania w codzienności szkolnej takich wartości, jak wolność, równość, odpowiedzialność itd., stanowi istotny walor recenzowanej rozprawy. Mimo że w ciągu ponad trzydziestu lat od przełomu politycznego w Polsce rodzima literatura pedagogiczna wzbogaciła się o wiele opracowań teoretycznych na temat różnych podejść alternatywnych do zagadnienia wychowania i kształcenia, to jednak wciąż rzadkością są rozprawy takie, jak ta Pani mgr B. Tomaszek, w której przedmiotem dociekań naukowych jest ewaluacja praktyki edukacyjnej. Warto również podkreślić, że Autorka dociekała urzeczywistnienia edukacji demokratycznej przede wszystkim w codzienności szkolnej, a nie jedynie w dokumentach szkolnych czy wytycznych do kształcenia przedmiotowego. Tak więc rozprawa doktorska Pani mgr B. Tomaszek uzupełnia istniejącą lukę w dyskursie pedagogicznym na temat funkcjonowania szkół alternatywnych i współczesnych sposobów realizowania edukacji demokratycznej.

Ocena formalna i merytoryczna rozprawy doktorskiej

Recenzowana dysertacja doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny i klasyczną konstrukcję, typową dla tego rodzaju opracowań. Praca ma zwartą strukturę logicznie uporządkowaną i kompletną pod względem merytorycznym. Składają się na nią: wstęp, trzy części: teoretyczna,

metodologiczna i empiryczna, zakończenie, bibliografia i aneks, w którym Autorka zamieściła narzędzia badawcze wykorzystane w trakcie badania własnego. Bibliografia obejmuje w sumie 498 ponumerowanych pozycji literaturowych, na które składają się: 11 aktów prawnych, 17 słowników, leksykonów i encyklopedii pedagogicznych i ogólnych, 263 artykuły z czasopism specjalistycznych i rozdziały z prac zbiorowych oraz 207 monografii jedno- i wieloautorskich. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Pani mgr B. Tomaszek sięgnęła także po literaturę w języku angielskim i wykorzystowała 26 publikacji w tym języku. Rozprawa w całości liczy 370 stron.

Dysertacja ma właściwy i przemyślany układ, a kolejność części i zawartych w nich rozdziałów logicznie odzwierciedlają tok prowadzonego wywodu. Nagłówki wszystkich części zostały oznaczone kolejnymi numerami zapisanymi słownie i przymiotnikami wskazującymi na charakter danej części: *Część pierwsza – teoretyczna*, *Część druga – metodologiczna* i w końcu *Część trzecia – empiryczna*. Część pierwsza obejmuje trzy rozdziały, druga – jeden, a trzecia – dwa. Objętość rozdziałów jest dość mocno zróżnicowana i waha się od 18 stron (rozdział 3 części pierwszej) do 112 (rozdział 1 części trzeciej). Tę dysproporcję usprawiedliwia fakt, że w trzeciej części swojej dysertacji Doktorantka prezentuje i interpretuje zgromadzony materiał badawczy, co zajmuje znacznie więcej miejsca niż przedstawione w części pierwszej rozważania teoretyczne i w części drugiej – metodologiczne.

W części pierwszej swojej dysertacji doktorskiej Pani mgr B. Tomaszek przygotowuje grunt teoretyczny do przeprowadzenia badania własnego. W tym celu w trzech kolejnych rozdziałach została rozświetlona idea demokracji. Według recenzenta na szczególne uznanie zasługuje różnorodność perspektyw, które uwzględniła Doktorantka w swojej rozprawie. Oprócz dominującego spojrzenia pedagogicznego zostały przedstawione ujęcia: historyczne, filozoficzne i politologiczne.

W pierwszym rozdziale omawianej części znalazły się rozważania dotyczące trzech ujęć demokracji, a mianowicie jako ustroju politycznego, „formy życia” (John Dewey) oraz „idei i stylu wychowania” (s. 19). Z ich pomocą Doktorantka wyznaczyła przestrzeń badawczą, którą pogłębiła teoretycznie w następnych dwu rozdziałach tej części i empirycznie przez zrealizowane badanie. Warto zauważyć, że Autorka nie zawęży rozumienia edukacji demokratycznej do znanego z historii oświaty i myśli edukacyjnej prototypu szkoły antyautorytarnej „Summerhill”, lecz traktuje ją, tj. edukację demokratyczną, jako szerokie zagadnienie demokratycznego stylu wychowania, którego nieobecność odczuwa się zwłaszcza w tzw. szkole masowej.

Drugi rozdział zawiera rys historyczny rozwoju politycznej idei demokracji od czasów starożytnych do współczesności. Warte podkreślenia jest podjęcie przez Autorkę zagadnienia

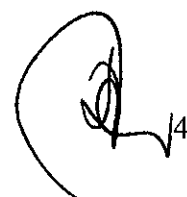
mocnych i słabych stron ustroju demokratycznego. To świadczy o jej szerokim spojrzeniu na analizowane zagadnienie.

W trzecim i ostatnim rozdziale pierwszej części przedmiotem rozważań jest pięć wybranych koncepcji filozoficzno-politycznych demokracji. Autorka przedstawiła poglądy Maxa Webera, Josepha Schumpetera, Roberta Dahla, Arenda Lijpharta, Larry'ego Diamonda i Jürgena Habermasa. Tok rozważań zmierza do ukazania nieustannie zmieniających się poglądów na demokrację, jej funkcje i zadania w kontekście życia społecznego opartego na idei wolności i równości. Warto zwrócić uwagę, że w zrekonstruowanych koncepcjach Doktorantkę interesują przede wszystkim ich implikacje edukacyjne. Patrząc z tej perspektywy, Doktorantka poszerza i pogłębia rozumienie edukacji demokratycznej zarówno w odniesieniu do jej warunkowań teoretycznych – różnorodności i nierzadko sprzeczności wyjściowych ideologii, jak i postulatów praktycznych.

Na drugą część recenzowanej dysertacji składa się jeden rozdział, który zawiera założenia metodologiczne przeprowadzonego badania własnego. Pani mgr B. Tomaszek posłużyła się „metodą indywidualnych przypadków” (s. 99). Przypadkiem przyjętym przez Autorkę była „zarówno instytucja szkoły demokratycznej (wraz z funkcjonowaniem w niej uczniów, nauczycieli i rodziców), jak i «demokracja szkolna»” (s. 105). W związku z tym posłużyła się wariantem studium przypadku określanym mianem wielokrotnego (s. 109). Termin ten oznacza replikację tych samych czynności badawczych w wybranych jednostkach analizy, którymi były cztery celowo wytypowane szkoły demokratyczne.

Materiał badawczy Doktorantka zgromadziła dzięki zastosowaniu „technik wywiadu, obserwacji i analizy dokumentów zastanych” (s. 105). Liczba uczestniczących w każdej z wliczonych procedur badawczych wynosiła po 30 osób z populacji uczniów, rodziców i nauczycieli szkół demokratycznych. Biorąc pod uwagę ukierunkowanie na uzyskanie pogłębionego wglądu o charakterze jakościowym, taka wielkość próby wydaje się wystarczająca do zrealizowania zamierzenia badawczego.

Dalej, zgodnie z klasycznym ujęciem prac empirycznych, Autorka wyeksplikowała przedmiot badania z pomocą głównego problemu badawczego i problemów szczegółowych. Główny problem zawarła w pytaniu: „Czy i jakie założenia demokratyczne są realizowane w polskiej szkole demokratycznej?” (s. 102). Problemy szczegółowe wyraziła również w formie pytań dostosowanych do trzech grup uczestniczących w badaniu: uczniów, rodziców i nauczycieli szkół demokratycznych. Pytania te obejmują swoim zakresem szerokie spektrum

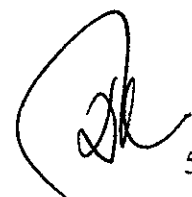
problemów związanych z przedmiotem dysertacji, a mianowicie realizacją założeń demokratycznych w podstawowych szkołach demokratycznych.

Ostatnim elementem postępowania metodologicznego, które zostało zaprezentowane w rozdziale metodologicznym, są założenia demokratyczne jako determinanty odróżniające szkoły demokratyczne od szkół tradycyjnych. To zagadnienie wiąże się ściśle z celami, jakie wyznaczyła sobie Doktorantka, a mianowicie: „uzyskanie wiedzy na temat realizacji założeń demokratycznych w polskich szkołach demokratycznych” i „opracowanie wniosków służących zastosowaniu ich [tj. wyników badania – dop. D.S.] w realiach szkoły podstawowej (nie tylko demokratycznej czy innej szkoły autorskiej, ale również ogólnodostępnej)” (s. 101). Na podstawie rozważań teoretycznych zawartych w pierwszej części Autorka opracowała wykaz wartości specyfikujących edukację demokratyczną. Tymi wartościami są: wolność, równość, sprawiedliwość, odpowiedzialność, tolerancja i poszanowanie godności drugiego człowieka. Tworzą one swego rodzaju oś, wokół której Doktorantka skoncentrowała przeprowadzone czynności badawcze i przeanalizowała zgromadzony w ich trakcie materiał empiryczny.

Podsumowując ocenę założeń metodologicznych pracy doktorskiej, należy stwierdzić, że przyjęte założenia umożliwiły Doktorantce zgromadzenie bogatego materiału empirycznego o charakterze jakościowym. Nie budzi zastrzeżeń wybór metody indywidualnych przypadków ani narzędzi gromadzenia danych. Jeżeli chodzi o te ostatnie, zostały one dostosowane do specyfiki problemów badawczych. Za szczególnie cenne należy uznać objęcie badaniem wszystkich grup zaangażowanych w funkcjonowanie szkół demokratycznych – uczniów, ich rodziców i nauczycieli, co umożliwiło ukazanie złożoności problemu edukacji demokratycznej.

Trzecia część dysertacji zawiera prezentację i interpretację wyników badania własnego. Doktorantka podzieliła je stosownie do grup uczestniczących w badaniu. W pierwszym rozdziale zostały omówione dane dotyczące ucznia „jako człowieka doświadczającego dzieciństwa” (s. 118), w drugim zaś nauczycieli i rodziców „jako dorosłych towarzyszących dzieciom” (s. 211). Oba rozdziały są pod względem objętości dość obszerne – liczą około 90 stron, jednak – jak to zauważono powyżej – wynika to z ich analitycznego charakteru.

Badaczka przeprowadziła analizy zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi, odnosząc się do wyeksplikowanych problemów szczegółowych. Wykorzystała dane jakościowe pozyskane dzięki zastosowaniu wymienionych powyżej narzędzi badawczych. Przy referowaniu poszczególnych zagadnień umiejętnie wiązała ze sobą dane uzyskane w toku różnych procedur badawczych, co pozytywnie świadczy o jej umiejętności prowadzenia dociekań naukowych.

5

Zakres tematyczny analiz zawartych w pierwszym rozdziale trzeciej części oscyluje wokół wskazanego powyżej wykazu wartości demokratycznych. Po nakreśleniu ogólnego pojmowania demokracji przez uczniów szkół uczestniczących w badaniu (podrozdział 1.1.), Badaczka niejako przedeklinowała założone wartości demokratyczne w odniesieniu do następujących zakresów problemowych: szkoły demokratycznej jako miejsca realizowania potrzeb i dążeń dziecka (podrozdział 1.2.), atmosfery panującej w szkole demokratycznej (podrozdział 1.3.), form samorządności uczniowskiej (podrozdział 1.4.), kreowania własnego rozwoju przez uczniów szkół demokratycznych (podrozdział 1.5.), specyfiki relacji rówieśniczych (podrozdział 1.6.), znaczenia edukacji emocjonalnej (podrozdział 1.7.) i dialogicznych zasad rozwiązywania problemów (podrozdział 1.8.).

Drugi rozdział omawianej części został podzielony na dwa podrozdziały, w których Badaczka osobno zaprezentowała i skomentowała materiał badawczy pozyskany od nauczycieli (podrozdział 2.1.) i rodziców (podrozdział 2.2.). Tak samo jak w poprzednim rozdziale analizy i interpretacje oscylują wokół wykazu wartości demokratycznych, z tą różnicą, że punktem odniesienia są inne niż w wypadku uczniów pola ewaluacyjne. U nauczycieli szkół demokratycznych Badaczka prześledziła: organizowanie czasu w szkole demokratycznej (punkt 2.1.1.), innowacje dydaktyczne (punkt 2.1.2.), zachowania i postawy wobec uczniów (punkt 2.1.3.), budowanie relacji i kontrolowanie własnych emocji (punkt 2.1.4.) oraz kreowanie demokratycznej atmosfery szkoły (punkt 2.1.5.). Jeżeli chodzi o uczestników badania rekrutujących się z grupy rodziców uczniów szkół demokratycznych, Autorka rozprawy przeanalizowała motywy skłaniające ich do posłania swojego dziecka do tego rodzaju szkoły (punkt 2.2.1.), zaangażowanie w tworzenie atmosfery szkolnej (punkt 2.2.2.), preferowane normy i wartości (punkt 2.2.3.) oraz działania podejmowane na rzecz wsparcia organizacyjnego szkoły demokratycznej (punkt 2.2.4.).

Przedstawiona w trzeciej części dysertacji charakterystyka szkół demokratycznych dostarcza wieloaspektowej wiedzy na temat nastawień przedstawicieli wszystkich grup zaangażowanych w życie tych szkół wobec wartości demokratycznych. Badaczka z wnikliwością prześledziła i zrelacjonowała działania podejmowane na rzecz urzeczywistnienia tych wartości w szkolnej codzienności. Niewątpliwie szkoły demokratyczne w odróżnieniu od szkół tzw. tradycyjnych stanowią przestrzeń sprzyjającą tego rodzaju działaniom.

Procedury analityczne zastosowane w tej części przez Panią mgr B. Tomaszek uważam za adekwatne do wyznaczonych celów. To umożliwiło jej sformułowanie odpowiedzi na pytania badawcze odnoszące się do uczniów, rodziców i nauczycieli szkół demokratycznych. Odpowiedzi te zostały zaprezentowane w części trzeciej pod koniec każdego podrozdziału *resp.*

punktu, a następnie zreasumowane w *Zakończeniu* (s. 300–316). W tym samym miejscu Doktorantka wysnuła podstawowy wniosek wynikający z przeprowadzonego przez nią badania, że mianowicie: „Fundamentalne wartości demokratyczne, takie jak wolność, równość i szacunek oraz realizacja założeń demokracji mogą stać się inspiracją do zmian w szkolnictwie” (s. 300). Patrząc z tego punktu widzenia, recenzowana dysertacja doktorska przybliży szerszym kręgom opinii publicznej demokratyczne nastawienia uczniów, rodziców i nauczycieli, którzy jako podmioty współuczestniczą w tworzeniu ruchu szkół demokratycznych w Polsce. Nie bez znaczenia ma też ukazana w niej rola wolności jako czynnika warunkującego nie tylko (samo)kształcenie, lecz również działanie pedagogiczne.

Przeprowadzona naukowa obróbka zgromadzonego materiału badawczego przekonuje o opanowaniu przez Doktorantkę umiejętności w zakresie gromadzenia, selekcjonowania, klasyfikowania, analizowania i interpretowania empirycznych danych jakościowych. Wyznaczone cele pracy zostały osiągnięte. W tym kontekście należy zauważyć, że przyjęte przez Panią mgr B. Tomaszek rozumienie edukacji demokratycznej wykracza poza ramy edukacji antyautorytarnej, której ucieleśnieniem jest istniejąca do dziś szkoła eksperymentalna „Summerhill”. Dostrzeżenie tego umożliwia uniknięcie kolizji polegającej na utożsamieniu edukacji demokratycznej jako problemu teoretycznego i praktycznego wynikającego z uwarunkowań ustroju demokratycznego z edukacją praktykowaną w szkołach demokratycznych.

Rezultaty uzyskane dzięki przeprowadzonemu badaniu otwierają nowe pola tematyczne i problemowe, które mogą stanowić w przyszłości przedmiot dalszych prac Pani mgr B. Tomaszek. W *Zakończeniu* został już wytyczony ich cel – „ku lepszej edukacji” (s. 317).

Kwestie dyskusyjne i uwagi

Poniżej przedstawiam kilka kwestii, które uważam za dyskusyjne w odniesieniu do szkół demokratycznych w ogóle. Opracowanie stanowiące przedmiot tej recenzji przyczyniło się do ich uświadomienia i zwerbalizowania. Podczas lektury nasunęło mi się też kilka uwag o charakterze formalno-językowym, które poddaję do rozważenia w perspektywie wydania dysertacji drukiem, do czego Autorkę gorąco zachęcam.

W genealogii szkół demokratycznych w Polsce wywodzi się je z placówki edukacyjnej dedykowanej wychowaniu antyautorytarnemu, którą założył swego czasu A.S. Neill. W placówce tej nie prowadzi się procesu kształcenia według takich kategorii, jak metody nauczania i uczenia się, formy organizacyjne kształcenia, środki dydaktyczne, podręczniki itp. Również w terminologii szkół demokratycznych unika się stereotypowych określeń, takich jak „uczeń” i „nauczyciel”, zastępując je odpowiednio „chłopiec”/„dziewczyna”/„dziecko”

i „tutor”/„mentor”/„facylitator”. W tym kontekście nasuwa się pytanie, na ile da się z pomocą dotychczasowych kategorii pedagogicznych oddać specyfikę edukacji praktykowanej w szkołach demokratycznych. I dalej, na ile to praktykowanie odpowiada kryteriom stawianym edukacji w obowiązującym do tej pory rozumieniu.

Z powyższymi dwoma pytaniami ściśle łączy się jeszcze jedno. Dotyczy ono uznania szkół alternatywnych, w tym wypadku szkół demokratycznych, za innowacyjne. Jak wykazała Autorka w swojej dysertacji, wiele sposobów działania da się w tych szkołach odczytać jako odpowiedź na ograniczenia i niepokojące zjawiska dostrzegane w szkołach tzw. tradycyjnych. W tym względzie niemałą rolę odgrywają zapewne osobiste doświadczenia Pani mgr B. Tomaszek, o czym sama pisze, wskazując na potrzebę kontestacji szkolnictwa ogólnodostępnego, m.in. z uwagi na jego niedemokratyczny charakter (s. 32–43). Czy jednak na tej podstawie można uważać, że edukacja praktykowana w szkołach demokratycznych ma charakter innowacyjny i może pomóc w poprawieniu jakości szkolnictwa ogólnodostępnego?

Odnosnie do formalno-językowej strony dysertacji chciałbym zaproponować trzy korekty natury raczej kosmetycznej. Pierwsza dotyczy tego, żeby na początku każdego rozdziału umieścić krótkie wprowadzenie, w którym Autorka ogólnie zaprezentuje główny temat rozważań, sposób jego omawiania i zawartość poszczególnych podrozdziałów. Moim zdaniem takie wprowadzenie ułatwia czytelnikowi lekturę, gdyż pomaga w „nawigowaniu” i śledzeniu zasadniczych wątków narracji autorskiej.

Druga uwaga dotyczy opatrzenia cytowanych w trzeciej części wypowiedzi uczestników badania oznaczeniami wskazującymi na dokumentację zgromadzoną przez Autorkę i znajdującą się w jej zasobach. Moim zdaniem takie oznaczenia, z jednej strony, umożliwiają identyfikację jednostki analizy, którymi były – dla przypomnienia – cztery wybrane szkoły demokratyczne, z drugiej zaś, potwierdzają wiarygodność wypowiedzi.

Trzecia i ostatnia uwaga odnosi się do drobnych błędów interpunkcyjnych i stylistycznych, które zdarzyły się Autorce. Potknięcia te nie wpływają znacząco na odbiór pracy i zrozumienie istoty wywodów Doktorantki.

Podsumowanie i wnioski końcowe

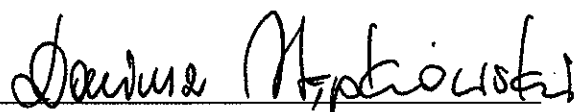
Na podstawie zaprezentowanych powyżej wyników analizy rozprawy doktorskiej Pani mgr Beaty Tomaszek pt. „Realizacja założeń demokratycznych w polskiej szkole autorskiej (na przykładzie szkół podstawowych demokratycznych)” stwierdzam, że zagadnienie podjęte przez Doktorantkę jest ważne z punktu widzenia współczesnych rozważań teoretycznych i badań empirycznych prowadzonych w pedagogice. Dysertacja doktorska ma niekwestionowane walory

poznawcze i stanowi znaczący wkład w stan wiedzy pedagogicznej na temat szkół demokratycznych w Polsce. Opracowany materiał empiryczny dostarcza nowej wiedzy na temat realizowania w tych szkołach założeń demokratycznych. Wyniki analiz przeprowadzonych przez Doktorantkę mają także znaczenie praktyczne i społeczne. Na pozytywną ocenę recenzowanej rozprawy wpływa również analiza prowadzenia procesu poznania naukowego zgodnie z obowiązującymi kanonami, w szczególności w zakresie określenia problemu badawczego, wyboru studium przypadku jako metody badawczej i skorelowanych z nią technik pozyskiwania danych. Rozprawa wpisuje się w coraz szerszy nurt empirycznych opracowań szkół alternatywnych w Polsce i może być inspiracją dla kolejnych badaczy zainteresowanych problematyką wkładu tych szkół w edukację demokratyczną. Należy podkreślić, że oprócz wskazanych walorów naukowych dysertacja doktorska Pani mgr B. Tomaszek stanowi dokumentację jej dojrzenia jako badaczki i nabywania umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Biorąc powyższe pod uwagę, stwierdzam jednoznacznie, że przedłożona do recenzji dysertacja doktorska spełnia wymogi określone w art. 13 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o dopuszczenie Pani mgr Beaty Tomaszek do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie pedagogika.

Mając na uwadze merytoryczną zawartość dysertacji doktorskiej Pani mgr Beaty Tomaszek, a w szczególności to, że: (1) zagadnienie edukacji demokratycznej zostało w niej przedstawione w sposób poszerzony i wykraczający poza założenia pedagogiki antyautorytarnej jako uniwersalny problem edukacyjny, (2) przedmiotem eksploracji jest praktykowanie zasad demokratycznych w codzienności szkolnej, co może inspirować do niestandardowego myślenia na temat edukacji, i (3) perspektywa patrzenia Autorki na sprawę wychowania demokratycznego przewycięża doraźne spory polityczne i ideologiczne i wydobywa jej własny sens pedagogiczny, wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej dysertacji doktorskiej i wydanie jej drukiem.

ks. dr hab. Dariusz Stępkowski, prof. UKSW